

**Savet za prava deteta Vlade Republike Srbije
Beograd, februar 2004.**

REPUBLIKA SRBIJA

NACIONALNI PLAN AKCIJE ZA DECU (NPA)

I Nacionalni plan akcije za decu – opšti deo

U ovom dokumentu izložen je nacrt Nacionalnog plana akcije za decu (NPA) Vlade Republike Srbije koji je urađen u Savetu za prava deteta (SPD) Vlade Srbije. Savet za prava deteta je savetodavno telo Vlade Srbije koje je formirano odlukom Vlade Srbije 16. maja 2002. godine. SPD čine predstavnici ministarstava Vlade Srbije i predstavnici nevladinog sektora (stručnjaci koji se profesionalno bave različitim problemima dece), i on je na izradi NPA radio od samog svog osnivanja.

I 1. Šta je NPA?

NPA je strateški dokument Vlade Republike Srbije u kome se definiše opšta politika zemlje prema deci za period do 2015. godine.

Izradom NPA Vlada Srbije ispunjava svoje međunarodne obaveze koje proističu iz ratifikacije Konvencije UN o pravima deteta i obaveza koje proističu iz nekih drugih dokumenata UN kao što su Milenijumski ciljevi razvoja UN i Svet po meri deteta (dokument usvojen na Specijalnom zasedanju Generalne skupštine UN posvećenom deci). Bazirajući se na definiciji deteta iz Konvencije UN o pravima deteta da se “detetom smatra svako ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života”, NPA je izrađen poštujući u potpunosti četiri osnovna principa iz kojih proističu svi članovi Konvencije:

1. Nediskriminaciju;
2. Najbolji interes deteta;
3. Pravo na život, opstanak i razvoj; i
4. Participaciju dece.

Ali, iznad svega, NPA je strateški dokument u kome Vlada Srbije definiše svoju kratkoročnu, srednjoročnu i dugoročnu politiku prema deci. U ovom dokumentu se identifikuju osnovni problemi u ostvarivanju, zaštiti i unapređivanju prava deteta u našoj zemlji. NPA će takođe predstavljati mehanizam putem kog će moći da se prati stanje dečijih prava kao i dobrobit dece tokom ovog perioda ekonomske, socijalne i političke tranzicije u Srbiji.

NPA je plan akcije za decu. Dakle, to je plan prioritetnih mera, aktivnosti i programa koje treba preduzeti u narednim godinama u cilju stvaranja što povoljnijih uslova za život dece, njihovo odrastanje i uključivanje u društvo.

NPA treba da obezbedi celovitost i koherentnost politike zemlje prema deci, tj. usklađivanje akcija i mera u različitim oblastima i u različitim javnim službama koje se bave decom.

NPA treba da eliminiše svaki vid diskriminacije prema deci i da bude plan akcije za svu decu, posebno za delove dečije populacije koji su ranjivi (kao što su deca sa problemima u razvoju, deca koja pripadaju društveno marginalizovanim grupama).

Pomoću NPA Vlada Srbije preduzima mere kako bi se svoj deci bez izuzetka obezbedila ravnopravnost, dostupnost, kvalitet i efikasnost svih javnih službi za decu (u oblasti zdravlja, obrazovanja, socijalne zaštite, kulture, pravne i sudske zaštite).

I 2. Zašto NPA?

Izradom NPA Vlada Srbije ispunjava neke od obaveza koje proističu iz već pomenutih međunarodnih dokumenata. Pored toga, i proces uključivanja u evropske integracije zahteva da se ispune neki međunarodni standardi u ostvarivanju i zaštiti prava deteta.

Ali, izradom NPA Vlada Srbije i naše društvo u celini, pre svega, nastoje da na sistematski način pristupe rešavanju problema društvenog položaja dece kao načina za dugoročno rešavanje problema reprodukcije stanovništva.

Problemi položaja mlade generacije u našoj zemlji su izuzetno veliki i posebno su narasli u periodu krize i tranzicije u zemlji. Među tim problemima su neki koji bi trebalo da imaju status prioriternih strateških nacionalnih problema kao što su: veliki pad nataliteta, značajan deo populacije dece koja žive u siromaštvu, pogoršanje dostupnosti, kvaliteta i efikasnosti javnih službi za decu u oblasti zaštite zdravlja dece, obrazovanja, kulture za decu, socijalne zaštite, porast društvenih anomalija kod dece (maloletničko prestupništvo, narkomanija i alkoholizam, polno prenosive bolesti, razni oblici nasilja, itd.).

Pri suočavanju sa tako ozbiljnim i nacionalno važnim problemima naše društvo nije izgradilo systemske preduslove za rešavanje tih problema. U društvu u celini i u organizaciji vlasti nedostaju:

- svest o značaju tih problema kod svih partnera (Vlada, Narodna skupština, lokalna samouprava, političke stranke, javno mnjenje, udruženja građana, javni i privatni sektor)
- institucije koje bi se sistematski i dugoročno bavile rešavanjem tih problema
- nacionalna baza podataka osetljiva za decu i mlade kao dela populacije koji je posebno važan za budućnost zemlje, tj. sistem prikupljanja podataka o deci, njihove obrade, izveštavanja i korišćenja tih podataka kao osnove za donošenje odluka i mera za poboljšanje položaja dece
- opšte i celovite politike prema deci kao važnom delu politike razvoja zemlje.

Osnovni smisao NPA je da on treba da predstavlja prekretnicu u odnosu društva prema mladoj generaciji i u proširivanju politike razvoja zemlje tako da obavezno uključuje i politiku prema deci kao svoj integralni deo.

U tom smislu NPA treba da posluži kao instrument za mobilizaciju svih socijalnih partnera u rešavanju problema dece: Vlade, Skupštine, lokalne samouprave, građana i udruženja građana, medija, porodica i roditelja, stručnih institucija i pojedinačnih stručnjaka koji se bave decom.

I 3. Osnove za izradu NPA

Kao što je već rečeno, do izrade NPA dolazi iz dva osnovna razloga: a) zbog naraslih nerešenih krupnih problema u pogledu položaja dece u našem društvu, i b) zbog međunarodnih obaveza naše zemlje kao članice Ujedinjenih nacija. Naravno, unutrašnje potrebe zemlje su od primarnog značaja.

I 3.1. Osnovni problemi položaja dece u našem društvu

Na osnovu svakodnevnih životnih iskustava, gotovo svi građani u našoj zemlji su upoznati sa ozbiljnim ovdašnjim problemima dece.

Međutim, za ozbiljno utemeljenje jednog tako važnog dokumenta kakav je NPA potrebne su mnogo sistematskije i metodološki bolje urađene analize. No treba istaći da u našoj zemlji ne postoji savremen sistem informacija o položaju dece, pogotovu takav koji bi davao podatke o položaju pojedinih kategorija dece po raznim obeležjima kao što su: geografski raspored, dimenzija selo – grad, uzrast, pol, etnička i nacionalna pripadnost, socijalni ili obrazovni status porodice, kategorije dece sa smetnjama u razvoju. Takođe ne postoji sistematska evidencija dece koja su posebno ugrožena (deca bez porodice, deca ulice, deca žrtve nasilja, deca pogođena narkomanijom ili alkoholizmom, deca koja iz bilo kojih razloga napuštaju školu, deca o kojoj ne postoji nikakva evidencija, itd.)

U takvoj situaciji ovaj Nacrt NPA je zasnovan na kombinaciji informacija iz različitih izvora. Osnovni izvori informacija o položaju dece i stanju prava dece su sledeći:

- Statistički podaci Republičkog zavoda za statistiku
- Statistički podaci pojedinih ministarstava Vlade Srbije koje ona prikupljaju u okviru svojih nadležnosti i interne analize u ministarstvima
- Dokumenta o reformi obrazovanja, reformi sistema socijalne zaštite i reformi sistema zdravstvene zaštite
- Strategija za smanjenje siromaštva u Srbiji (dokument Vlade Srbije koji je pored ostalog zasnovan i na Anketi o životnom standardu stanovništva, Beograd 2003. godine)
- Sveobuhvatna analiza sistema osnovnog obrazovanja u SRJ (UNICEF, Beograd, 2001. godine)
- Zajednička procena situacije Ujedinjenih nacija za Srbiju i Crnu Goru, Beograd Oktobar 2003. godine
- Iskustva, izveštaji i publikacije nevladinih organizacija
- Izveštaji naše zemlje o stanju prava deteta koji su podneti UN
- Saznanja stručnjaka iz disciplina koje se bave decom, pored ostalog i stručnjaka iz Saveta za prava deteta
- Konsultacije o Nacrtu NPA u šest regiona Srbije (27 opština i gradova) u kojima su bili uključeni lokalni organi vlasti, predstavnici institucija koje se bave decom, predstavnici nevladinog sektora, građani, pojedinci koji su aktivni u oblasti zaštite prava dece
- Ispitivanje uzorka dece u 18 opština o tome kako oni sami opažaju svoje probleme i koje ideje imaju o tome šta društvo i država treba da učine u cilju rešavanja tih njihovih problema.

Ali, i pored korišćenja ovih različitih izvora informacija o položaju dece i o problemima koje oni imaju, evidentan je nedostatak svih potrebnih podataka, posebno konkretnih i kvantitativnih podataka o ostvarivanju pojedinih prava dece i o položaju pojedinih kategorija dece, posebno onih kategorija čija prava su u većoj meri ugrožena kao i one dece koja su isključena iz društva i iz društvenih službi za decu. Jedan od planiranih ishoda NPA je razvoj mehanizma za sakupljanje pouzdanih podataka na osnovu ovih parametara.

I 3.2. Međunarodne obaveze zemlje

Nacionalne planove akcija za decu su već uradile mnoge zemlje ili su takvi planovi u procesu izrade u velikom broju zemalja. Razlozi za to su sledeći: a) na globalnom nivou došlo se do saznanja od kolike važnosti je za razvoj svake zemlje rešavanje problema razvoja mladih generacija, b) takvo saznanje dovelo je do usvajanja niza opštih međunarodnih dokumenata o pravima dece ili do dokumenata koji se odnose na pojedine probleme dece ili nekih kategorija dece. Ti dokumenti imaju različit pravni status (deklaracije, konvencije, paktovi, programi) i neki od njih, a posebno ako ih zemlja prihvati, imaju obavezujući karakter.

Važno je istaći da, iako je reč o međunarodnim dokumentima, svaka zemlja nastoji da u središte svog NPA stavi one probleme koji su specifični i prioritetni za tu zemlju. I upravo osnovni zadatak onih koji rade na izradi NPA je da dobro procene šta su prioriteti u politici za decu i mlade u zemlji i da te prioritete definišu tako da budu ostvarivi.

Osnovni međunarodni dokumenti na kojima je zasnovan i NPA za decu naše zemlje su sledeći:

- **Konvencija o pravima deteta UN**
 - Usvojena 1989. godine, ratifikovana od strane SFRJ 1990. godine (Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravima deteta, Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 15/1990 i br. 2/1997).
 - Ovom Konvencijom se definiše širok spektar prava deteta.
- **Milenijumski ciljevi razvoja UN**
 - Usvojeni na Milenijumskom samitu Ujedinjenih nacija septembra 2002. godine od strane svih 189 zemalja članica UN.
 - Ovaj dokument predstavlja skup merljivih i vremenski određenih globalnih ciljeva za suzbijanje siromaštva, gladi, bolesti, nepismenosti, ekološkog zagađenja i diskriminacije žena do 2015. godine.
- **Svet po meri deteta**
 - Usvojen maja 2002. godine u Njujorku kao završni dokument Specijalnog zasedanja Generalne skupštine UN o deci; istovremeno predstavlja i ključnu vezu sa Milenijumskim ciljevima razvoja UN.
 - Ovim dokumentom se definišu prioriteti za razvoj dece kao što su: promocija zdravih načina života, omogućavanje kvalitetnog obrazovanja, zaštita od zloupotrebe, eksploatacije i nasilja, borba protiv HIV/AIDS.
- **Kvalitetno obrazovanje za sve**

- Ovo je globalni program koji ima za cilj da osigura kvalitetno obrazovanje za svu decu. Globalni nosioci ovog programa su UNESCO, UNICEF, Svetska banka, UNDP. Koordinator programa je UNESCO.
- Prvi program je usvojen na specijalnom zasedanju u Džomtijenu (Jomtien), Tajland, 1990. godine.
- Drugi program je usvojen u Dakaru (Senegal) 2002. godine kao program do 2015. godine.
- Ovaj program je konkretizovan u tzv. Okviru za program akcija iz Dakara koji jasnije definiše ciljeve programa Kvalitetno obrazovanje za sve.
- Državna zajednica Srbija i Crna Gora je posebnom izjavom prihvatila ovaj program.
- **Zdravlje za sve u 21. veku**
 - Zdravstvena politika, Ženeva, SZO, 1998. godine
- **Zdravlje 21**
 - Zdravlje za sve strateške okvire za SZO – evropski region. Kopenhagen, 1999. godine
- **Akcioni plan za životnu sredinu i zdravlje dece u Evropi**
 - Children's Environment and Health Action Plan for Europe (CEHARE), SZO – evropski region, 2004. godine

Takođe obavezujući međunarodni ugovori koje je naša zemlja ratifikovala do sada, a tiču se prava deteta, su i:

- Konvencija o pristanku na brak, o minimalnoj starosti za sklapanje braka i registrovanju brakova (1964)
- Konvencija o zaštiti materinstva (1955)
- Konvencija o ostvarivanju alimentacionih zahteva u inostranstvu (1960)
- Konvencija o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice dece (1991)
- Evropska Konvencija o priznanju i izvršenju odluka o staranju o deci i o ponovnom uspostavljanju odnosa staranja (2001)
- Fakultativni Protokol o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji uz Konvenciju o pravima deteta (2002)
- Fakultativni Protokol o učešću dece u oružanim sukobima uz Konvenciju o pravima deteta (2002)
- Konvencija Međunarodne Organizacije Rada br.182 o najgorim oblicima dečijeg rada i preporuke MOR br.190 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dečijeg rada (2003)
- Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja i o njegovom uništavanju (2000)
- Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunski protokoli (2001)
- Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1982)

I 4. Struktura NPA

Na osnovu ciljeva u zaštiti prava deteta koji su definisani u pomenutim međunarodnim dokumentima i na osnovu procena koje je izvršio Savet za prava deteta koje su zasnovane na navedenim izvorima informacija o položaju dece u našem društvu definisani su prioriteta koji određuju strukturu NPA.

Ti prioriteta čine sledeće osnovne stavke u NPA:

- 1. Smanjenje siromaštva dece**
- 2. Kvalitetno obrazovanje za svu decu**
- 3. Bolje zdravlje za svu decu**
- 4. Unapređenje položaja i prava dece ometene u razvoju**
- 5. Zaštita prava dece bez roditeljskog staranja**
- 6. Zaštita dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja**
- 7. Jačanje kapaciteta zemlje za rešavanje problema dece**

Osim toga što NPA odlikava osnovne principe deklaracije *Svet po meri dece*, Savet za prava deteta je formulisao strukturu NPA u skladu sa trenutno najvećim problemima dece u Srbiji. Ovakav odabir problema zasnovan je na nekoliko važnih merila. S jedne strane, NPA je morao da se suoči sa onim problemima koje imaju deca u našoj zemlji a to su temeljni i teški problemi. Takav je skup problema povezanih sa siromaštvom koje pogađa veliki deo populacije dece, koji je dugoročan i utiče na osujećenje kvaliteta života deteta kao jednog od osnovnih prava, a ima negativne posledice na brojna posebna prava deteta. Ovde treba dodati i probleme kvalitetnog obrazovanja jer je obrazovanje jedna od osnovnih i najsnažnijih poluga za društvenu integraciju mladih i za presecanje mehanizma transgeneracijskog prenošenja siromaštva i društvene marginalizacije. To isto važi i za osiguranje zdravlja celokupne populacije dece.

S druge strane, NPA je morao da obuhvati probleme zaštite onih grupacija dece i onih prava dece koja su posebno ugrožena u našoj zemlji. To su pre svega prava dece ometene u razvoju i dece bez roditeljskog staranja, pošto je postojeće pristupe zaštite neophodno redefinisati i usaglasiti sa principom dobrobiti deteta, kao i zaštita dece od zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja jer su društveni (javni) mehanizmi za zaštitu tih prava u povoju. Ovde spada i zaštita dece nekih nacionalnih i etničkih grupa koja je obuhvaćena opštim stavkama u NPA (smanjenje siromaštva dece, kvalitetno obrazovanje za svu decu, bolje zdravlje za svu decu).

Treća grupa merila za definisanje komponenti NPA je bila procena stepena ostvarivosti ciljeva NPA. Naime, u NPA su ušle one stavke za koje postoje stvarne mogućnosti da budu ostvarene jer je neka državna institucija (pre svega resorna ministarstva) po prirodi svojih nadležnosti uvrstila neke od tih problema u svoj program rada.

I 5. Ostvarivost NPA

Pri izradi Nacrta NPA Savet za prava deteta Vlade Srbije je posebnu pažnju posvetio problemima ostvarivosti NPA jer je hteo da izbegne opasnost pravljenja neke vrste idealnog nacionalnog plana koji bi ostao samo jedan pisani dokument o dobrim namerama.

U cilju povećanja verovatnoće da će se NPA ostvariti Savet za prava deteta je preduzeo sledeći niz mera:

- Pri izradi NPA, pošlo se od programa koje su definisali neki državni organi i/ili institucije zbog nadležnosti koje imaju i time su se već obavezali na ostvarivanje tih programa
- Na taj način je u načelu rešen i problem osnovnog finansiranja tih programa (na primer, za pojedine stavke u Strategiji za smanjenje siromaštva planirana su i odgovarajuća finansijska sredstva u budžetu Republike Srbije)
- Nacrt NPA je usvojen tek posle širokog konsultativnog procesa u kome su učestvovali svi važni partneri koji će učestvovati i u ostvarivanju NPA; na taj način se već na samom početku vrši mobilizacija onih koje će biti nosioci u procesu ostvarivanja NPA
- Neke stavke u NPA su razrađene u vidu dosta smislenih, jasnih i izvodljivih projekata za koje se potom mogu tražiti finansijeri (domaći i strani donatori, javni i privatni sektor, lokalni organi vlasti)
- Nacrt NPA je pravljen tako da se ne sastoji od definicije opštih poželjnih ciljeva nego je konkretizovan u vidu akcija (aktivnosti) koje treba preduzeti i, kad god je to bilo moguće, u vidu operacionálnih i kvantifikovanih pokazatelja stanja na početku i indikatora koje treba doseći na završetku NPA.
- Kad god je to bilo moguće napravljen je vremenski okvir za ostvarivanje svakog konkretnog cilja NPA i imenovanje nosilaca aktivnosti za ostvarivanje NPA.
- Od samog početka u NPA su ugrađeni mehanizmi praćenja i evaluacije procesa primene i efekata realizacije NPA
- SPD će nastojati da igra važnu ulogu u realizaciji NPA. Svojim direktnim delovanjem prema javnosti, javnim zastupanjem interesa deteta koji su ugrađeni u NPA, preko Vlade Srbije (savetima i sugestijama), direktnom saradnjom sa nosiocima realizacije pojedinih stavki NPA, Savet za prava deteta će učiniti sve što je moguće da se obezbedi koordinacija NPA i koordinacija rada različitih partnera u realizaciji NPA. Ovo podrazumeva i da se animiraju i mobilišu novi partneri u realizaciji NPA, da se vrši javni pritisak na one partnere koji ne ispunjavaju preuzete obaveze, da se stvore sistemska rešenja i nove institucije koje će brinuti o ostvarivanju prava pojedinih kategorija dece kod kojih su neka prava posebno ugrožena i da se osigura redovno praćenje i evaluacija procesa ostvarivanja NPA.

Na taj način NPA će imati onoliko šansi da bude ostvaren kolika bude sposobnost našeg društva (vladinog i nevladinog sektora, svih građana) i na nivou cele zemlje i na opštinskom i lokalnom nivou da uvidi da je politika prema deci strateško pitanje razvoja zemlje.

I 6. Praćenje i evaluacija primene NPA

Osnovna garancija za realizaciju NPA je uvođenje sistema praćenja procesa primene NPA i efekata koji se postižu u toj primeni. Zbog toga se očekuje da će se NPA revidirati i dopunjavati u redovnim vremenskim intervalima, zavisno od postignutih rezultata i razvoja opšte društvene situacije.

Praćenje i evaluacija će se ostvariti na dva načina:

- nastojanjem da se veći deo NPA definiše u vidu sistema operacionalizovanih indikatora tj. konkretnih akcija koje se planiraju i, kad god je to moguće, u vidu kvantifikovanih pokazatelja koje treba ostvariti u određenom vremenskom periodu,
- razradom jednog računarskog sistema informacija – **ChildInfo (InfoDeca)** – koji se koristi u mnogim zemljama i koji će biti prilagođen za specifične potrebe u našoj zemlji; taj sistem informacija tj. baza podataka se razrađuje u saradnji sa UNICEF-om i Republičkim zavodom za statistiku i operativno će se voditi u resornim ministarstvima i u Savetu za prava deteta.

I 7. Konsultativni proces u izradi NPA

Tokom novembra i decembra 2003. godine organizovan je širok konsultativni proces o nacrtu NPA sa ciljem uključivanja što većeg broja učesnika u sam proces izrade ovog strateškog dokumenta i jačanja nacionalnog vlasništva nad njim. Istovremeno su širom Srbije vođene konsultacije sa decom kao glavnim akterima NPA i bili organizovani regionalni dijalozi sa stručnjacima, predstavnicima lokalnih samouprava kao i predstavnicima nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava dece.

Osnovni cilj projekta *Današnja deca – sutrašnji svet* (konsultacije sa decom) koji je realizovala mreža NVO Prijatelji dece Srbije bio je da se deci omogući pravo učešća u izradi NPA. S obzirom da Konvencija o pravima deteta uvodi participaciju dece kao jedno od njihovih osnovnih prava, ovim projektom je ono u potpunosti ostvareno dok je istovremeno predstavljalo i najbolju pripremu dece za njihovo aktivno učešće i u fazi realizacije NPA. Cilj ovog projekta bio je da se otkriju autentični stavovi dece, kao i njihovo percipiranje, s jedne strane sopstvenog položaja i problema u društvu, a s druge mera i akcija koje bi društvo/država trebalo da preduzmu u cilju zaštite prava deteta tj. popravljanja postojećeg stanja.

Projektom su realizovane 54 radionice u 36 mesta u Srbiji sa decom starijeg školskog uzrasta (VII i VIII razredi) i srednjoškolicima (II razredi) a sa decom mlađeg školskog uzrasta (III i IV razredi) 36 radionica u 6 regija Srbije (Vojvodina, Sandžak, južna, istočna, zapadna i centralna Srbija) i u Beogradu. Preciznim uzorkom, projekat je

obuhvatio decu iz gradskih i seoskih sredina, zatim decu pripadnike nacionalnih manjina (albanska, mađarska, romska, bošnjačka) kao i decu iz određenih institucija (dom za decu bez roditeljskog staranja) – ukupno oko 3.000 dece.

Analiza rezultata prikupljenih iz pisama na temu `Ja želim...` koje su mlađi ispitanici upućivali odraslima, kao i sa diskusija na fokus grupama organizovanim za stariju decu i adolescente, pokazala je da su među najistaknutijim problemima, viđenim iz ugla dece, sledeći:

- siromaštvo i kvalitet porodičnog življenja
- obrazovanje i školski standard
- potreba za atraktivnijom ponudom lokalne zajednice i kvalitet slobodnog vremena
- ekologija i higijena okruženja
- bezbednost (lična i opšta)
- zlostavljanje i manipulacija decom
- bolesti zavisnosti
- tolerancija, poštovanje i uvažavanje osobenosti
- kontakti, putovanja, razmene

NVO Centar za prava deteta je istovremeno organizovao regionalne dijaloge o NPA u šest gradova Srbije u kojima su učestvovali predstavnici 27 opština i gradova. Dijalozi su održani: u Novom Sadu za područje Vojvodine, u Kragujevcu za područja Šumadije i Pomoravlja, u Nišu za područje istočne Srbije, u Vranju za područje južne a na Zlatiboru zapadne Srbije i Sandžaka. Završni razgovor održan u Beogradu okupio je predstavnike svih beogradskih opština.

Učesnici ovih dijaloga bili su predstavnici opštinskih organa uprave i to iz sektora zdravstvene zaštite, obrazovanja i socijalne zaštite, zatim eksperti za pojedine oblasti iz mesta učesnika dijaloga, kao i predstavnici nevladinih organizacija koje se bave zaštitom dečijih prava.

Dijalozi su bili zasnovani na jedinstvenoj metodologiji, a njihov osnovni cilj bio je da se dođe do mišljenja stručnjaka različitih profila i iz različitih delova Srbije o nacrtu NPA, da se definišu specifičnosti određenih područja, kao i da se mobilišu stručnjaci, civilni sektor i predstavnici vlasti za buduće akcije koje će uslediti nakon usvajanja NPA.

Tokom ovih regionalnih sastanaka čulo se dosta komentara i sugestija na nacrt NPA ali i konkretnih predloga za njegovo poboljšanje. Svi učesnici u dijalozima su se, na primer, saglasili da je od izuzetnog značaja formiranje nacionalne baze podataka o deci i njihovim potrebama, ali su naglasili da se ova obaveza mora spustiti i na lokalni nivo. Posebno se izdvojila i problematika dece bez roditeljskog staranja – oblast koja po mišljenju učesnika sastanaka nije bila dovoljno obrađena u nacrtu NPA. Uvođenjem potpuno nove komponente u krajnju verziju NPA koja se bavi zaštitom prava ove grupacije dece, članovi Saveta su ovu sugestiju u potpunosti uvažili i prihvatili.

Projekte konsultacija u procesu izrade NPA inicirao je Savet za prava deteta Vlade Republike Srbije a finansijski je omogućio UNICEF.

II Nacionalni plan akcije za decu - komponente

II 1. Smanjenje siromaštva dece

"Ja želim da se siromašnoj deci pomogne"
dete, III razred

Trenutno stanje

- Polazeći od *Milenijumskog cilja UN: Iskoreniti ekstremno siromaštvo i glad*, kao i cilja određenog u *Deklaraciji Svet po meri deteta: Iskoreniti siromaštvo: ulagati u decu*, Savet za prava deteta (SPD) je postavio smanjenje siromaštva dece kao jedan od prioriternih ciljeva Nacionalnog plana akcije za decu (NPA). Pri tome Savet u NPA u najvećoj meri uključuje postojeće analize, ciljeve i akcije definisane u Strategiji za smanjenje siromaštva (SSS) Vlade Republike Srbije.
- Anketa o životnom standardu stanovništva sprovedena tokom maja i juna 2002. godine na velikom uzorku domaćinstava na teritoriji Srbije bez Kosova kao osnova za koncipiranje SSS, pokazala je da se 10.6% stanovništva nalazi ispod linije siromaštva određene na nivou potrošnje od 2.4\$ po osobi dnevno. Međutim, samo malo pomeranje iznosa dnevne potrošnje na 2.9\$ povećava broj siromašnih na 20% (ili 1.600.000 stanovnika). To je broj ljudi koji su u realnoj opasnosti od drastičnog siromaštva. Iako nije bila fokusirana na problem siromaštva dece pa je on i manje

vidljiv, Anketa o životnom standardu stanovništva je pokazala da se deca nalaze u kategoriji sa natprosečnim rizikom siromaštva. Tako je analiza pokazala da su siromaštvom najviše pogođena deca uzrasta 7 -14 godina (12,7% siromašnih) i deca 15 -18 godina (10,7%) i to najviše iz višeporodičnih domaćinstava (16% siromašnih) i iz porodica nezaposlenih roditelja (21,3%). Međutim, treba reći da je zbog sastava uzorka koji je obuhvaćen anketom i zbog nedovoljne raščlanjenosti podataka siromaštvo nekih kategorija dece (romske, iz jednoroditeljskih porodica, izbeglica itd) verovatno skriveno. Izraženo brojkama oko 200.000 dece se nalazi ispod linije siromaštva, a pod realnim rizikom da «skliznu» ispod te linije još 200.000. Ako se tome dodaju deca ugrožena nerazvijenošću sredine («siromaštvom sredine») procena je da je oko 1/3 od 2 miliona dece u Srbiji na različite načine pogođeno siromaštvom. Ovi pokazatelji siromaštva koji se odnose na pojedince i porodice ponekad se javljaju kao izolovani, ali je češći slučaj da se javljaju kombinovano (tj. kao složeni sindrom siromaštva) i/ili kumulativno u vremenu gde rane manifestacije siromaštva proizvode kasnije, i tako dovode do zatvaranja “začaranog kruga siromaštva” i njegovog prenošenja u narednu generaciju.

- Poseban oblik siromaštva dece sa specifičnim uticajem na svakodnevni život i razvoj dece i prenošenje siromaštva između generacija predstavlja **siromaštvo sredine**, tj. odsustvo socijalno-kulturne infrastrukture. Ono se ogleda i u nedostupnosti društvenih službi (zdravstvene usluge, socijalna zaštita, obrazovanje, kultura za decu itd.)
- U kvalitativnom participativnom istraživanju siromaštva dece koje je UNICEF realizovao u saradnji sa lokalnim nevladinim organizacijama, pokazalo se da deca i roditelji ne određuju siromaštvo samo kao materijalne i ekonomske probleme već ističu i izraženu obrazovnu, zdravstvenu, socijalnu, geografsku i kulturnu deprivaciju. Ovo istraživanje je pokazalo da postoji značajno kršenje dečijih prava kao posledica siromaštva: prava na obrazovanje, prava na preživljavanje i razvoj, prava na učešće i odlučivanje, prava na igru, kao i da je veoma raširena pojava dečijeg rada i diskriminacije. Veoma značajan nalaz ovog istraživanja je da deca opažaju i određuju siromaštvo drugačije od odraslih, da ih pre svega pogađa kulturna i socijalna deprivacija kao posledica materijalnog siromaštva njihovih porodica i sredine u kojoj odrastaju. Ovo se potvrdilo i u konsultativnom procesu u razvijanju NPA kada su deca koja su u njemu učestvovala kao svoje najveće probleme navela dva koja se odnose na siromaštvo sredine: neadekvatan standard školovanja (škole, učila i sl. – 2299 od ukupno 7742 odgovora dece) i nepostojanje adekvatnih mogućnosti i sadržaja za provođenje slobodnog vremena u lokalnoj sredini (1331 odgovora), kao i siromaštvo i loš kvalitet porodičnog života (1048 odgovora).
- Postoje određene grupe dece posebno izložene siromaštvu, kao i porodice gde se siromaštvo transgeneracijski prenosi: to su deca iz porodica etničkih manjina (posebno romska), kao i deca iz jednoroditeljskih porodica, sa niskim obrazovanjem i malom zaposlenošću roditelja. Postoje i specifični oblici “novog” siromaštva koji se u društvima u transformaciji kao što je naše javljaju pored navedenih oblika “starog siromaštva”. To je siromaštvo porodica i sredine koje nastaje kao posledica restrukturacije privrede (porast nezaposlenosti, osiromašenje određenih društvenih grupa i regiona, fenomen gradova koji odumiru zbog propadanja privrede i sl.) i kao

posledica turbulentnih društvenih promena (prisustvo brojne populacije izbeglica i raseljenih lica, porast broja jednoroditeljskih porodica i sl.).

Strateški cilj

Osnovni strateški cilj - smanjenje siromaštva dece, kao i aktivnosti koje iz toga slede deo su Strategije za smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije koja je usvojena i planirana kao deo budžeta.

Ovaj strateški cilj se realizuje kroz opšte ciljeve:

1. Obezbeđivanje pomoći pojedinoj deci i porodicama u situaciji siromaštva
2. Prevenciju efekata siromaštva intervencijama u sredinama koje zbog siromaštva deluju kao generator transgeneracijskog prenošenja siromaštva.

1. Specifični cilj: pomoć pojedinim porodicama i kategorijama dece koja su ispod linije siromaštva

Aktivnosti

- Mere klasične socijalne zaštite za ublažavanje posledica ekstremnog siromaštva porodica sa decom i dece: razna socijalna davanja (dečiji dodatak, socijalna pomoć - MOP, itd.) namenjena pojedinim kategorijama porodica i dece
- Ažuriranje evidencije o «novim» oblicima siromaštva: porodice i deca koja dospevaju u situaciju siromaštva kao žrtve restrukturacije privrede i privatizacije

Nosilac aktivnosti

Ministarstvo za socijalna pitanja, a izvor finansiranja budžet Republike Srbije

2. Specifični cilj: poboljšanje dostupnosti, kvaliteta i efikasnosti društvenih službi za decu

Aktivnosti

- Mere zdravstvene politike u oblasti primarne zdravstvene zaštite majki i dece: ove mere bi morale u većoj meri da budu prilagođene specifičnim potrebama dece iz siromašnih sredina (vođenje računa o specifičnoj strukturi oboljevanja te dece, preventivne mere, mere zdravstvenog prosvetovanja, mere obezbeđivanja zdrave sredine u siromašnim područjima). Takođe bi trebalo preduzeti mere da se poveća dostupnost zdravstvenih usluga ovoj deci

Nosilac aktivnosti

Ministarstvo zdravlja, a izvor finansiranja budžet Republike Srbije

- Mere prosvetne politike koje bi trebalo da poboljšaju uslove za obrazovanje i razvoj siromašne dece (besplatan prevoz do škole, besplatni udžbenici, internatski smeštaj u određenim uslovima, organizovana i besplatna dodatna pomoć u učenju, pomoć za školske ekskurzije i sl.). Posebno bi trebalo ispitati mogućnosti za osnivanje posebnog fonda za stipendiranje precizno definisanih kategorija dece. Ove mere bi obuhvatale kategorije porodica i dece na osnovu obnovljene evidencije o takvim porodicama i deci

Nosilac aktivnosti

Ministarstvo prosvete i sporta, a izvor finansiranja budžet Republike Srbije.

3. Specifični cilj: izrada sistematske, dugoročne, preventivne i razvojne strategije

Aktivnosti

- Podrška institucionalnim rešenjima (Savet za prava deteta i NPA);

Nosilac aktivnosti

Vlada Srbije, a izvor finansiranja je budžet Republike Srbije i međunarodne donacije

- Razvijanje i kontinuirano praćenje posebno definisanih indikatora siromaštva dece: uključivanje deteta kao «ekvivalentne jedinice mere» (npr. potrošnje) i ukrštanje sa relevantnim faktorima koji generišu siromaštvo dece, da bi se na taj način razvila statistička analiza «osetljiva na decu» i pogodna za obradu preko programa CHILDDINFO;

Nosilac aktivnosti

Republički zavod za statistiku a izvor finansiranja budžet Republike Srbije i međunarodne donacije

- Izrada Mape siromašnih sredina u Srbiji nepovoljnih za život i razvoj dece. To bi bila jedna specifična baza podataka o siromašnim sredinama koje svojim različitim nepovoljnim karakteristikama značajno snižavaju kvalitet života dece i time osujećuju njihova osnovna prava. Siromašne sredine su jedan od osnovnih mehanizama koji stvaraju i reprodukuju društvenu isključenost dece i produkuju

transgeneracijsko prenošenje siromaštva u nekim geografskim oblastima i nekim kolektivitetima (u nekim društvenim i etničkim grupama). Mapa siromašnih sredina bi bila sačinjena na osnovu podataka iz različitih izvora: republičkih statističkih baza, anketa o siromaštvu, UNICEFovih analiza situacija, podataka koji postoje u lokalnoj zajednici, istraživanja i drugih;

Nosilac aktivnosti

Ministarstvo za socijalna pitanja kao nosilac posla u saradnji sa ostalim ministarstvima i Svetom za prava deteta, a izvor finansiranja budžet Republike Srbije i međunarodne donacije

- Izrada okvirnog nacionalnog plana akcija za smanjenje siromaštva sredina u Srbiji. Te sredine bi bile definisane na osnovu preciznih naučno određenih parametara za koje je ustanovljeno da izrazito nepovoljno deluju na kvalitet života i razvoj dece;

Nosilac aktivnosti

Vlada Republika Srbije

- Razvijanje i sprovođenje pilot projekata za siromašne sredine iz Mape siromašnih sredina koji uključuju: dva romska Razvojna centra na jugu Srbije koji već postoje i kojima treba osigurati održivost; projekte u dva lokaliteta u siromašnim seoskim sredinama koje imaju potencijal za revitalizaciju i u kojima bi postojeća lokalna škola bila transformisana u centar komunalnog razvoja sela; projekte u dva lokaliteta u prigradskim siromašnim naseljima u kojima ne postoji nikakva infrastruktura.

Program intervencija u ovim pilot projektima u siromašnim sredinama bio bi multisektorski i obuhvatao bi sve aspekte rehabilitacije siromašne sredine: poboljšanje komunalne infrastrukture, rekonstrukciju prostora lokalne škole/centra, poboljšanje dostupnosti, adekvatnosti, kvaliteta i efikasnosti društvenih službi namenjenih deci (u zdravstvu, socijalnoj zaštiti, obrazovanju, kulturi), stvaranje programa preobražaja škole/centra u središte komunalnog razvoja, programe pomoći deci u efikasnom učenju, proširivanje obrazovne delatnosti škole/centra na sve uzraste, prerastanje škole/centra u kulturno središte lokalne zajednice, razvijanje dvosmerne saradnje škole/centra i lokalne zajednice.

Iskustva stečena u ovim pilot projektima bila bi iskorišćena za iniciranje sličnih projekata i za ostale siromašne sredine iz Mape siromašnih sredina uz nastojanje da se sredstva za takve projekte obezbede iz različitih izvora (republičkih, opštinskih, lokalnih, donatorskih).

Nosilac aktivnosti

Ministarstvo za socijalna pitanja kao nosilac posla u saradnji sa ostalim ministarstvima, Savetom za prava deteta, a izvor finansiranja budžet Republike Srbije i međunarodne donacije.

Indikatori

- Procenat populacije sa potrošnjom ispod linije siromaštva (cilj: 3% u 2010. god.)
- Prosečan prihod po potrošačkoj jedinici
- Prosečan rashod po potrošačkoj jedinici
- Procenat potrošnje domaćinstava na hranu (cilj: 35% u 2010. god.)
- Broj dece koja primaju dečiji dodatak
- Broj domaćinstava u kojima bar jedno dete prima dečiji dodatak
- Broj porodica koje koriste MOP
- Procenat dece uzrasta do 14 godina u porodicama korisnicima socijalnih transfera (cilj: 15% u 2010. god.)
- Procenat od ukupnih socijalnih transfera koji se transferišu u najsiromašnija domaćinstva (prvi i drugi decil najsiromašnije populacije) (cilj: 50% u 2010. god.)
- Broj siromašnih sredina u Mapi siromašnih sredina
- Broj siromašnih sredina iz Mape siromašnih sredina u kojima se primenjuje nacionalni plan akcija za siromašne sredine.

II 2. Kvalitetno obrazovanje za svu decu

“Da svako dete ide u školu i da uči.”
dete, IV razred

Trenutno stanje

- Siromaštvo sektora obrazovanja: u 2001. godini za obrazovanje u Srbiji izdvojeno je 3.18% bruto nacionalnog dohotka. To je najniža stopa u regionu; u zemljama OECD-a taj procenat iznosi oko 6%. Ukupna javna potrošnja za obrazovanje je 2000. godine bila oko 247 mln USD a 1990. je bila oko 889 mln USD (smanjenje za 70%); po učeniku je 1990. potrošeno 554 USD a 2000. godine – 148 USD.
- Stanje školskog prostora i opreme: za oko 50% školskih zgrada je potrebna temeljna rekonstrukcija; u većini škola oprema i didaktička sredstva nisu obnavljani u poslednjih 10 godina; odnos kompjutera i broja učenika u osnovnoj školi iznosi 1/200 a u srednjoj 1/60 (2002).
- Mreža škola je dosta razvijena (oko 70% naselja sa više od 100 stanovnika ima školu) ali u nekoliko poslednjih decenija ta mreža nije preispitivana.

- Obuhvat dece: u prvi razred se upisuje oko 97% dece, ne postoje sistematski podaci (naročito dezagregisani za pojedine socijalne i etničke grupe) ali probne analize pokazuju da se do kraja osnovne škole ospe oko 15% generacije a dodatnih oko 7% pri prelasku iz osnovne u srednju školu. Obuhvat predškolskim vaspitanjem (svim oblicima obuhvaćeno je oko 30%) je skroman i to naročito u nekim grupama (seoska deca, Romi, deca sa poremećajima u razvoju).
- Zakonski i institucionalni okviri: donet je novi Zakon o osnovama vaspitanja i obrazovanja ali ne i drugi sistemski zakoni. Stvorene su i nove institucije važne za razvoj obrazovanja (saveti, centri), ali samo neke su počele sa radom.
- Kvalitet obrazovanja: probna ispitivanja (uključujući i neka po međunarodnoj metodologiji) pokazuju da je kvalitet obrazovnih postignuća na kraju osnovne škole zabrinjavajući.

Strateški cilj 1

Povećanje izdvajanja iz bruto društvenog proizvoda na 6% do 2011. godine kao osnovni zahtev za ostvarenje kvalitetnog obrazovanja za svu decu.

Aktivnosti

- Preduzeti sve mere u Vladi RS i Narodnoj skupštini da se u periodu od 2005. do 2011. svake godine u budžetu RS izdvajanje za obrazovanje povećava za po 0,4%.
- Vlada RS treba da odredi udeo osnovnog obrazovanja u ukupnoj javnoj potrošnji za obrazovanje.
- U saradnji Vlade RS i opština povećati izdvajanje opština za osnovno obrazovanje.
- Razraditi novi model finansiranja škola (2005) zasnovan na analizi efikasnosti trošenja finansijskih sredstava za obrazovanje iz republičkog i opštinskih budžeta (2004)

Nosioci aktivnosti

Vlada RS, Ministarstvo prosvete i sporta, Ministarstvo finansija i ekonomije, opštine

Indikatori

- Procenat BDP za obrazovanje
- Procenat BDP za osnovno obrazovanje

Strateški cilj 2

Povećanje obuhvata dece kvalitetnim predškolskim vaspitanjem sa posebnim merama za obuhvat dece iz neobuhvaćenih grupa

1. Specifični cilj: Do 2007. godine obezbediti potpuni obuhvat dece kvalitetnim predškolskim vaspitanjem godinu dana pre polaska u školu.

Aktivnosti

- Izrada programa vaspitanja za decu godinu dana pre polaska u školu (2005)
- Izrada standarda prostora, opreme i didaktičkih sredstava (2005)
- Definisane mreže ustanova za vaspitanje dece koje obuhvataju decu godinu dana pre polaska u školu (2005)
- Razrada posebnih mera za obuhvat dece koja do sada nisu bila obuhvaćena predškolskim vaspitanjem godinu dana pre polaska u školu: seoske dece, romske dece, dece sa smetnjama u razvoju (2006)
- Obuhvat dece ovim oblikom predškolskog vaspitanja: 2006. godine – 80% i 2007. godine – potpuni obuhvat.
- Usavršavanje kadrova za rad sa decom godinu dana pre polaska u školu; posebna obuka za rad sa decom iz posebnih kulturnih i socijalnih grupa

Nosioci aktivnosti

Ministarstvo prosvete i sporta, opštine

Indikatori

- Procenat obuhvaćene dece programima za decu godinu dana pre polaska u školu (po opštinama, u Republici)
- Broj ustanova koje uključuju decu godinu dana pre polaska u školu (po opštinama, u Republici)
- Broj vaspitnih grupa (po opštinama, u Republici)

2. Specifični cilj: Povećanje obuhvata dece kvalitetnim predškolskim vaspitanjem do 2010. godine.

Aktivnosti

- Izrada i usvajanje zakonske regulative o sistemu predškolskog vaspitanja (vlasnički odnosi, standardi za akreditaciju ustanova i programa, tipovi ustanova) (2004/05)
- Razvoj mreže ustanova za predškolsko vaspitanje: reorganizacija postojeće mreže, povećanje broja ustanova, usklađivanje mreže ustanova sa lokalnim potrebama (2004)

- Obrazovanje, obuka i usavršavanje kadrova za rad u predškolskom vaspitanju: povećanje broja kvalitetno obučanih kadrova u skladu sa novim standardima kvalifikacije; posebna obuka vaspitača za rad sa decom iz zapostavljenih grupa (deca nekih etničkih i kulturnih grupa, seoska deca, deca sa smetnjama u razvoju), uključujući i kadrove iz pojedinih nacionalnih manjina.
- Povećanje obuhvata dece predškolskim vaspitanjem – 80% obuhvata u 2007.
- Definisane posebne mere za obuhvat dece iz ugroženih i marginalizovanih grupa (80% obuhvata ove dece u 2007.)
- Obezbediti participaciju roditelja u radu predškolskih ustanova, posebno onih iz marginalizovanih društvenih grupa.

Nosioci aktivnosti

Ministarstvo prosvete i sporta, opštine

Izvori finansiranja

Budžet RS, opštinski budžeti, strani i domaći donatori

Indikatori

- Procenat dece obuhvaćene predškolskim vaspitanjem (po opštinama, u Republici)
- Procenat dece iz posebnih grupa (romska deca, deca sa smetnjama u razvoju, seoska deca) obuhvaćene predškolskim vaspitanjem
- Broj predškolskih ustanova (po opštinama, u Republici)
- Broj vaspitnih grupa (po opštinama, u Republici)

Strateški cilj 3

Obuhvat sve dece kvalitetnim osnovnim obrazovanjem: upis sve dece, održanje u sistemu i smanjenje osipanja, povećavanje procenta dece koja završavaju osnovnu školu do 2010. godine

Aktivnosti

- Uvođenje sistema praćenja upisa, osipanja dece i završavanja škole (ukupno i po posebnim parametrima kao što su: opština, selo/grad, dečaci/devojčice, etničke/nacionalne grupe)
- Optimizacija mreže osnovnih škola kao osnovnog mehanizma univerzalne dostupnosti osnovnog obrazovanja: uspostavljanje mreže škola na opštinskom i lokalnom nivou koji najviše odgovaraju lokalnim uslovima (kontinuirano, od 2004/05)
- Posebne mere podrške za upis, smanjenje osipanja i povećanje procenta dece koja završavaju školu iz romske zajednice (u saradnji sa Nacionalnim savetom Roma) i dece sa smetnjama u razvoju (2004/07).

Nosioci aktivnosti

Ministarstvo prosvete i sporta, opštine

Izvori finansiranja

Budžet RS, budžeti opština, donacije

Indikatori

- Procenat dece iz jedne generacije koja se upisuju u prvi razred osnovne škole (po opštinama, u Republici)
- Procenat dece koja završavaju prvi ciklus osnovne škole (po opštinama, u Republici)
- Procenat dece koja završavaju drugi ciklus osnovne škole (po opštinama, u Republici)
- Procenat dece koja završavaju treći ciklus osnovne škole (po opštinama, u Republici)
- Broj romske dece, dece ometene u razvoju i druge dece iz defavorizovanih populacionih grupa koja su uključena u predškolsko vaspitanje.

Strateški cilj 4

Poboljšati kvalitet osnovnog obrazovanja

Aktivnosti

- Poboljšanje kvaliteta školskih programa: inoviranje programa, povećanje relevantnosti znanja, razvijanje životnih veština, osiguranje fleksibilnosti školskog programa – sukcesivno po razredima (2004/10)
- Definisane standarde prostora, opreme i didaktičkih sredstava i praćenje pridržavanja standarda (2004/05)
- Definisane osnovnih standarda školskih udžbenika (2004) i prilagođavanje produkcije novih udžbenika standardima (kontinuirano, od 2004)
- Izrada novih programa inicijalnog obrazovanja nastavnika (2004/06) i njihova implementacija
- Jačanje programa profesionalnog razvoja nastavnika (izdavanje licenci nastavnicima, akreditovanje novih programa stručnog usavršavanja, usvajanje pravilnika za profesionalno napredovanje nastavnika) – 2004/10
- Uvođenje metoda nastave/učenja u kojima je naglašena participacija i aktivnost dece
- Stručno i kontinuirano praćenje kvaliteta obrazovnih postignuća učenika (primena novih modela ocenjivanja u školi, nacionalni programi ocenjivanja učenika u pojedinim razredima, novi model male mature, učešće u međunarodnim programima ocenjivanja obrazovnih postignuća učenika – PISA, TIMSS) – 2004/10

Nosilac aktivnosti

Ministarstvo prosvete i sporta

Indikatori

- Kvantitativni rezultati na maloj maturi
- Kvantitativni rezultati na nacionalnim testovima obrazovnih postignuća
- Kvantitativni rezultati na međunarodnim testovima obrazovnih postignuća

Strateški cilj 5

Osigurati da se sva deca koja završe osnovnu školu upišu u srednju školu i završe srednju školu koja ih osposobljava za dalje školovanje ili zapošljavanje

Aktivnosti

- Definisane diversifikovanog sistema srednjeg obrazovanja usklađenog sa promenama u privredi i strukturi zapošljavanja (2004)
- Definisane mreže stručnih škola koja obezbeđuje široku dostupnost srednjeg obrazovanja deci zavisno od njihovog uspeha u osnovnoj školi, interesovanja učenika i potreba lokalne sredine
- Omogućiti svakom detetu barem minimalno profesionalno osposobljavanje

Nosioci aktivnosti

Ministarstvo prosvete i sporta, opštine

Indikatori

- Procenat dece iz svake generacije koja upisuju srednju školu (po opštinama, u Republici)
- Procenat dece koja završavaju različite srednje škole

Strateški cilj 6

Izgradnja škole po meri deteta (škola kao prijateljski ambijent za dete) – 2004/10.

Aktivnosti

- Izrada indikatora škole po meri deteta (2004/05); Indikatori:
 - Škole kao podsticajne sredine za efikasno učenje;
 - Škole kao podsticajnog i bezbednog fizičkog ambijenta;
 - Škole kao zdrave sredine;
 - Škole kao sredine bez nasilja;
 - Škole kao sredine u kojoj se poštuju prava deteta
 - Škole kao sredine za istraživanje i raznovrsne aktivnosti;
 - Škole kao povoljnog ambijenta za participaciju dece u školskim i vanškolskim aktivnostima
- Pokret za stvaranje škole po meri deteta (škole kao prijateljskog ambijenta) i dodeljivanja zvanja “Škole po meri deteta” pojedinim školama na osnovu definisanih indikatora – od 2006. nadalje

Nosioci aktivnosti

Ministarstvo prosvete i sporta, opštine, nevladine organizacije

Indikator

- Broj škola koje nose zvanje “Škola po meri deteta”

II 3. Bolje zdravlje za svu decu

"Pomoći deci koja imaju zdravstvenih problema a ne mogu da se leže."
dete, VII razred

Trenutno stanje

- Maternalna smrtnost u Srbiji je visoka: u protekloj deceniji odnos maternalne smrtnosti je u centralnoj Srbiji je u proseku bio 14 a u Vojvodini 9 umrlih žena na 100.000 živorođene dece.
- Prosečna stopa smrtnosti odojčadi je dvostruko veća od proseka za zemlje Evropske unije i u 2002. god. iznosila je u centralnoj Srbiji 10.4 a u Vojvodini 9.4 umrle odojčadi na 1000 živorođene dece. Osnovni uzroci umiranja su respiratorni distres, urođene anomalije i ostala perinatalna stanja.
- Verovatnoća umiranja do pete godine života u 2000. god. iznosila je u centralnoj Srbiji 12.5 a u Vojvodini 13.3 umrle dece na 1000 živorođene. U ovom uzrastu povećava se smrtnost od povreda, trovanja i nesreća.
- U predškolskom uzrastu je i nezadovoljavajuća uhranjenost dece – jedna trećina dece je anemična, 14.3% je gojazno a istovremeno je i pothranjenost u porastu.
- Iako je obuhvat dece vakcinacijom veliki i prelazi 90%, još uvek značajan broj Romske dece i dece izbeglica i internoraseljenih lica je neregistrovano i neobuhvaćeno sistemom zdravstvene zaštite.
- "Novi" morbiditet mladih uslovljen je najčešće njihovim rizičnim ponašanjem: rano stupanje u seksualne odnose, zloupotreba duvana, alkohola, droge, poremećaji ishrane.

Strateški cilj 1

Omogućiti svoj deci zdrav i bezbedan početak života.

1. Specifični cilj: Smanjiti maternalnu smrtnost za polovinu prosečne vrednosti do 2015. godine

Aktivnosti

- Obezbediti standarde kvaliteta rada pre(ante)natalne zdravstvene zaštite
- Humanizovati uslove porođaja u bolnicama i promovisati emancipatorske pristupe porođaju (omogućiti i stimulisati pristup porođaju ocu deteta, smeštaj novorođenčeta sa majkom, ambulantni porođaj i porođaj kod kuće)

Nosioci aktivnosti

- Ministarstvo zdravlja
- Nevladine organizacije za promovisanje emancipatorskih pristupa porođaja

Indikatori

- Odnos maternalne smrtnosti – broj žena umrlih tokom trudnoće, na porođaju i u puerperijumu zbog uzroka povezanih sa tim stanjima na 100 000 živorođene dece.
- Stopa maternalne smrtnosti – broj žena umrlih tokom trudnoće, na porođaju i u puerperijumu zbog uzroka povezanih sa tim stanjima na 100 000 žena u generativnom periodu (15 – 49 godina).

2. Specifični cilj: Smanjiti proporciju dece sa malom telesnom masom na rođenju (manjom od 2500 grama) i obezbediti veće preživljavanje dece sa malom telesnom masom na rođenju.

Aktivnosti

- Kreiranje i sprovođenje nacionalne perinatalne strategije;
- Obuhvat svih porodilišta programom «Bolnica prijatelj beba» .
- Blagovremeno upoznavanja roditelja sa principima pravilne nege i ishrane dece i organizacija podrške rešavanja njihovih problema u nezi dece programom koji vode patronažne sestre «Telefonom do saveta».
- Promovisanje i podrška isključivom dojenju odojčadi do šestog meseca života i nastavak dojenja uz odgovarajuće dohranjivanje dece do uzrasta od dve godine i više.
- Otvaranje razvojnih savetovališta i edukacija pedijataru i lekara u PZZ za pružanje adekvatne pomoći deci sa poremećajima u razvoju.

Nosioci aktivnosti

- Ministarstvo zdravlja
- Međunarodni partneri – UNICEF i SZO putem podrške i finansiranja posebnih projekata i programa
- Nevladin sektor za projekte razvoja samopomoći i međusobne pomoći roditelja sa decom sa poremećajima u razvoju

Indikatori

- Stopa perinatalne smrtnosti – broj mrtvorodjenih + broj umrle novorođenčadi u prvoj nedelji života (0-6 dana) na 1000 porođaja

- Procenat živorođene dece sa telesnom masom manjom od 2500 grama na rođanju
- Broj porodilišta koja imaju sertifikat «Bolnica prijatelj beba» i njihov udeo (procenat) u ukupnom broju porodilišta
- Proporcija odojčadi do 6 meseci života koja se isključivo doje

3. Specifični cilj: Smanjiti smrtnost odojčadi za jednu trećinu do 2015. godine, posebno smanjiti razlike u smrtnosti među okruzima i pojedinim osetljivim grupama (Romi, interno raseljena lica, siromašni).

Aktivnosti

- Formulisanje nacionalne politike i programa zdravstvene zaštite dece koji bi obezbedili optimalan fizički, emocionalni, duhovni i saznavni razvoj deteta.
- Poboljšati uslove za skrining naslednih oboljenja kod sve novorođene dece;
- Formiranje nacionalnog registra za kongenitalne malformacije i poremećaje
- Uspostavljanje sistema održive eliminacije poremećaja izazvanih nedostatkom joda
- Održavanje visokog obuhvata imunizacijom (preko 90%) bez regionalnih razlika i razlika među pojedinim populacionim grupama. Posebni programi u okviru programa imunizacije biće programi eliminacije malih boginja i neonatalnog tetanusa kao i održavanje eradikacije dečje paralize. Podržaće se i uvođenje novih vakcina u kalendar imunizacija dece

Nosioci aktivnosti

- Ministarstvo zdravlja
- Međunarodni partneri – UNICEF i SZO putem podrške i finansiranja posebnih projekata i programa

Indikatori

- Stopa smrtnosti odojčadi – broj umrle odojčadi na 1000 živorođene dece
- Obuhvat vakcinacijom dece u prvoj godini života – procenat dece vakcinisane protiv TBC, difterije, tetanusa, velikog kašlja i poliomijelitisa.
- Broj prijavljenih slučajeva neonatalnog tetanusa godišnje
- Broj prijavljenih slučajeva poliomijelitisa godišnje
- Učestalost kongenitalnih poremećaja kod dece – stopa incidencije odnosno broj novootkrivenih slučajeva na 100 000 dece

4. Specifični cilj: Smanjiti incidenciju pedijatrijskog HIV/AIDS-a, tj. prenos HIV-a sa majke na dete ispod 2%.

Aktivnosti

- Formulisanje nacionalne strategije i programa prevencije HIV/AIDSa
- Omogućavanje i promovisanje besplatnog testiranja na HIV stanovništva
- Promocija i poboljšanje dostupnosti jeftinih i kvalitetnih kondoma

Nosioci aktivnosti

- Ministarstvo zdravlja
- Nevladin sektor

Indikatori

- Incidencija pedijatrijskog HIV/AIDSa – broj novootkrivenih slučajeva u toku jedne godine
- Procenat stanovništva koje redovno koristi kondom (na osnovu samoizveštavanja)
- Broj stanovništva koji se u toku godine testira na HIV

Strateški cilj 2

Stvoriti uslove za optimalan razvoj svakog deteta.

1. Specifični cilj: Obezbediti jednakost dece u dostupnosti i korišćenju zdravstvene zaštite.

Aktivnosti

- Donošenje i sprovođenje novih sistemskih i drugih zakona koji će precizno urediti pakete zdravstvenih usluga za majke i decu sa njihovim pravima u sistemu zdravstvene zaštite, koji će odrediti mesto i ulogu korisnika u kreiranju, praćenju i evaluaciji zdravstvene zaštite i koji će obezbediti jednakost i pravednost u sistemu zdravstvene zaštite za svu decu.
- Definisavanje nacionalnih protokola (vodiča dobre kliničke prakse) za oboljenja i stanja koja su vodeći uzroci smrtnosti i oboljevanja dece;
- Formulisanje i sprovođenje posebnih programa za smanjenje smrtnosti od preventabilnih oboljenja kao što su akutne respiratorne infekcije, tuberkuloza, dijarealna oboljenja

Nosioci aktivnosti

- Ministarstvo zdravlja
- Međunarodni partneri za razvoj vodiča dobre kliničke prakse i podršku preventivnim programima: UNICEF, SZO i Evropska agencija za rekonstrukciju (EAR)

Indikatori

- Stopa smrtnosti dece do pet godina starosti – broj umrle dece od rođenja do navršene pete godine života na 1000 živorođene dece.
- Godišnji broj dece mlađe od pet godina života umrle od dijareje
- Godišnji broj dece mlađe od pet godina života umrle od respiratornih infekcija
- Stope mortaliteta i morbiditeta dece do pet godina starosti od dijareje i respiratornih infekcija
- Stope korišćenja primarna zdravstvena zaštita (PZZ) dece i stope hospitalizacije dece u toku godine, posebno prema etničkim grupama, socijalno-ekonomskom statusu, teritorijama (urbano/ruralno, razvijena/nerazvijena područja)

2. Specifični cilj: Smanjiti povređivanje i smrtnost dece od nesreća i nasilja.

Aktivnosti

- Formulirati Nacionalni program prevencije nesreća i povređivanja kod dece
- Napraviti bezbedne puteve do škola i biciklističke staze kako bi se deca stimulisala da se bezbedno bave fizičkom aktivnošću i što više šetaju
- Smanjiti maksimalnu brzinu u oblastima gde ima puno pešaka, posebno dece, kao što su putevi oko škola, bolnica i trgovačkih centara i ograničiti na 30 km brzinu oko škola i parkova.
- Uspostavljanje mehanizama saradnje i partnerstva između sistema zdravstvene zaštite, obrazovnog sistema i sistema bezbednosti, kao i između vladinog i nevladinog sektora, kako bi se deci pružilo bezbedno okruženje za odrastanje

Nosioci aktivnosti

- Ministarstvo zdravlja
- Ministarstvo prosvete i sporta
- Ministarstvo unutrašnjih poslova
- Nevladine organizacije

Indikatori

- Stopa mortaliteta dece od povreda i nesreća - broj dece umrle zbog povreda i nesreća na 10 000 dece odgovarajućeg uzrasta
- Stopa povređivanja dece – broj dece povređene od spoljnih uzroka na 10 000 dece odgovarajućeg uzrasta
- Prevalencija invalidnosti dece kao posledica nesreća i povreda

3. Specifični cilj: Poboľšati ishranu dece

Aktivnosti

- Definisane nacionalne politike o ishrani dece
- Praćenje rasta i razvoja dece na osnovu nacionalnih grafikona uz odgovarajuću edukaciju zdravstvenih radnika i roditelja
- Definisane programa za smanjenje učestalosti anemije nastale usled deficita gvožđa
- Preduzimanje opsežnih, multimedijalnih obrazovnih kampanja namenjenih roditeljima i deci o zdravoj ishrani
- Edukacija o kvalitetnoj i bezbednoj hrani i ishrani u predškolskim ustanovama i vrtićima
- Obezbeđivanje da sva oglašavanja hrane na televiziji zadovoljavaju nacionalne usaglašane vodiče ishrane
- Preispitivanje svih standarda za upotrebu pesticida i aditiva u hrani i njihovo priлагоđavanje toleranciji dece a ne odraslih

Nosioci aktivnosti

- Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo poljoprivrede i vodoprivrede, Ministarstvo trgovine, turizma i usluga, Ministarstvo kulture i medija

Indikatori

- Procenat dece do pet godina starosti koja su gojazna
- Procenat dece do pet godina starosti koja su pothranjena
- Procenat dece uzrasta od 6 meseci do pet godina starosti čiji je nivo hemoglobina ispod 12 grama/100ml krvi

4. Specifični cilj: Stvaranje bezbedne, podržavajuće, ne-nasilne životne sredine za odrastanje dece.

Aktivnosti

- Smanjivanje učestalosti respiratornih oboljenja kod dece sa smanjivanjem zagađenja od automobila, kontrolom stanja automobila, uvođenjem standarda za izduvne gasove kako bi se deca zaštitila od toksičnih materija i obezbeđivanjem čistijeg dizel goriva i benzina
- Smanjivanje izloženosti dece buci, posebno u centrima gradova
- Smanjivanje nivoa nasilja kome su deca izložena preko TV programa

- Obezbeđivanje čiste i bezbedne vode za piće
- Uključivanje obrazovanja o životnoj sredini u osnovne planove i programe nastave na svim nivoima, od osnovnoškolskog do visokog obrazovanja

Nosioci aktivnosti

- Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo za zaštitu prirodnih bogatstava i životne sredine, Ministarstvo prosvete i sporta
- Nevladine organizacije
- Opština

Indikator

- Stopa razboljevanja dece od respiratornih infekcija – broj dece obolele od akutnih i hroničnih respiratornih infekcija na 100.000 dece određenog uzrasta

5. Specifični cilj: Obezbediti informisanost dece o zdravlju i njihovo učestvovanje, shodno stepenu razvoja u donošenju odluka koje se tiču njihovog zdravlja.

Aktivnosti

- Jačanje svesti porodice i zajednice o pravima koja im u zdravstvenoj zaštiti pripadaju
- Stimulisanje udruživanja roditelja i umrežavanje ovih organizacija, kao i njihovo uključivanje u donošenje odluka o sopstvenom zdravlju i zdravlju dece
- Pобољшanje znanja i motivisanosti roditelja za obezbeđivanje odgovarajuće zdravstvene zaštite njihovoj deci i bolja informisanost o njihovim pravima u sistemu zdravstvene zaštite
- Istraživanje potreba drugih etničkih i kulturalnih grupa da bi se procenile njihove potrebe za kulturalno prihvatljivim zdravstvenim uslugama

Nosioci aktivnosti

- Ministarstvo zdravlja
- Nevladine organizacije
- Opština

Indikatori

- Nivo znanja, stavovi i ponašanje dece i njihovih roditelja o pravima na zdravlje
- Zadovoljstvo korisnika radom zdravstvene službe i pruženim zdravstvenim uslugama

Strateški cilj 3

Promocija zdravlja među mladima i adolescentima.

1. Specifični cilj: Smanjenje stopa maloletničkih trudnoća pre 18. godine života.

Aktivnosti

- Povećanje nivoa znanja o reproduktivnom zdravlju i korišćenju kontraceptivnih sredstava putem medijskih kampanja i posebnih programa
- Vršnjačka edukacija i participativni projekti iz oblasti reproduktivnog zdravlja
- Razvoj savetovališta za mlade u domenu reproduktivnog zdravlja

Nosioci aktivnosti

- Ministarstvo zdravlja
- Nevladine organizacije
- Opština

Indikator

- Stopa maloletničkih trudnoća – broj trudnoća na 1000 žena odgovarajuće starosti (15-17 godina);

2. Specifični cilj: Smanjenje stope namernih prekida trudnoće među mladima i adolescentima.

Aktivnosti

- Povećanje nivoa znanja o reproduktivnom zdravlju i korišćenju kontraceptivnih sredstava putem medijskih kampanja i posebnih programa
- Vršnjačka edukacija i participativni projekti iz oblasti reproduktivnog zdravlja
- Razvoj savetovališta za mlade u domenu reproduktivnog zdravlja

Nosioci aktivnosti

- Ministarstvo zdravlja
- Nevladine organizacije
- Opština

Indikator

- Stopa maloletničkih prekida trudnoće – broj prekida trudnoće devojaka mlađih od 18 godina na 1000 žena odgovarajuće starosti (15-17 god)

3. Specifični cilj: Smanjenje učestalosti polno prenosivih infekcija među mladima i adolescentima.

Aktivnosti

- Izrada Nacionalnog programa prevencije polno prenosivih infekcija
- Medijske kampanje namenjene prevenciji polno prenosivih infekcija

Nosioci aktivnosti

- Ministarstvo zdravlja
- Ministarstvo prosvete i sporta
- Nevladine organizacije
- Opština

Indikator

- Stopa razboljevanja od polno prenosivih infekcija – broj obolelih na 100 000 adolescenata (14 – 18 godina)

4. Specifični cilj: Smanjenje učestalosti pušenja, upotrebe alkohola i droge među mladima i adolescentima.

Aktivnosti

- Edukacija svim poznatim kanalima koja podrazumeva sticanje znanja i veština mladih i adolescenata relevantnih za usvajanje zdravog načina života
- Razvoj mreže centara za promociju zdravlja mladih i adolescenata
- Iniciranje self-help volonterskih pokreta među mladima i adolescentima
- Sprovođenje specijalnih programa za grupe mladih i adolescenata na povećanom riziku
- Obezbediti obavezna upozorenja o štetnim efektima pušenja i alkohola na proizvodima – paklicama cigareta i bocama alkohola
- Preduzimati integrisane pristupe u smanjivanju rizika od droga, alkohola putem obrazovanja roditelja i tretiranja roditelja zavisnika kao prvog i najvažnijeg zdravstvenog problema

Nosioci aktivnosti

- Ministarstvo zdravlja
- Nevladin sektor
- Opština

Indikatori

- Prevalenca pušenja među adolescentima
- Prevalenca upotrebe alkohola među adolescentima
- Prevalenca upotrebe droga među adolescentima

Finansiranje

Izvori finansiranja programa su:

- budžet Republike
- međunarodni partneri (UNICEF, SZO, Svetska banka i Evropska agencija za rekonstrukciju i razvoj) koji finansiraju vladin i nevladin sektor za određene projekte i/ili zdravstvene ustanove
- opštinski budžet za programe i aktivnosti specifične za određenu teritoriju.

Vremenski okvir za ostvarenje ciljeva

U kratkoročnom periodu, naredne tri godine, težište aktivnosti će biti usmereno na sprovođenje detaljne analize situacije i donošenje systemske zakonske regulative u oblasti zdravstvene zaštite. Nakon toga, a u nekim slučajevima i paralelno sa tim aktivnostima, započeće primena posebnih programa i navedenih mera i aktivnosti za navedene uzrastne grupe dece.

U srednjeročnom periodu (do pet godina) će se najviše raditi na jačanju službi za zdravstvenu zaštitu dece i za rad sa roditeljima i sa zajednicom.

Predviđa se da će najviše vremena biti potrebno za dostizanje ciljeva koji zahtevaju promenu ponašanja i navika kod dece, roditelja i zdravstvenih radnika, jer je to dugotrajniji i teži proces. Do 2015 godine, svi roditelji i deca bi trebalo da budu svesni svojih prava i zdravstvenoj zaštiti i aktivni učesnici u njihovom ostvarivanju.

II 4. Unapređenje položaja i prava dece ometene u razvoju

"Učinite da moj brat ozdravi, on je nepokretan."

Trenutno stanje

- Senzibilnost u odnosu na prava deteta ometenog u razvoju je vrlo niska, kako među laicima tako i među stručnjacima.
- Ne postoji jasno definisana, jedinstvena strategija države u odnosu na unapređenje položaja osoba sa invaliditetom, uključujući i decu.
- Ne postoji mehanizam za sistematsko registrovanja podataka o deci ometenoj zbog čega nedostaju i pouzdani podaci o njihovom broju, uzrastu, težini ometenosti, socijalnom položaju.
- Najveći broj domaćinstava čiji je član osoba ometena u razvoju (79%) je ispod granice siromaštva, a čak 26% među njima živi u izuzetno teškoj situaciji. Broj dece ometene u razvoju korisnika socijalne zaštite je vidno porastao u periodu od 1996. do 2001. god. ali se još uvek teško ostvaruje pravo na besplatne zdravstvene usluge.
- Od postojeća 34 Razvojna savetovališta samo 14 funkcioniše u potpunosti, što jedva pokriva potrebe dece na 10% teritorije Srbije.
- "Kategorizacija" dece ometene u razvoju u sistemu obrazovanja (naročito romske dece) podstiče segregaciju i isključenost iz života zajednice.
- Obuhvat dece ometene u razvoju predškolskim obrazovanjem je vrlo mali, svega 1% (u opštoj populaciji 22%), 85% nije uključeno ni u kakav vid obrazovanja, a samo 30% dece ometene u razvoju koja su završila osnovno obrazovanje nastavlja školovanje (u opštoj populaciji 79%)

Strateški cilj

Unapređenje položaja i prava dece ometene u razvoju i stvaranje mogućnosti za njihovo ravnopravno učešće u društvu.

1. Specifični cilj: Podizanje svesti u društvu o deci ometenoj u razvoju, o njihovim pravima, potrebama, potencijalima i doprinosu i stvaranje okruženja koje će omogućiti izjednačavanje mogućnosti koje se pružaju deci ometenoj u razvoju za ravnopravno učešće u društvu.

Aktivnosti

- Senzibilizacija i informisanje građana, uključujući i decu, u odnosu na potrebe dece ometene u razvoju i njihova mobilizacija za zalaganje za izjednačavanje mogućnosti osoba ometenih u razvoju da učestvuju u životu zajednice
- Podrška porodicama u integraciji dece ometene u razvoju u sve oblike života zajednice (obrazovanje, kultura, sport)

- Posebna podrška i pomoć porodicama da se staraju o detetu sa teškim oblikom ometenosti u razvoju (kućna nega, dnevni boravci, kratkotrajni smeštaj/briga o detetu radi odmora roditelja, klubovi roditelja i slično)
- Podrška procesu de-institucionalizacije odnosno smanjivanje broja dece ometene u razvoju u stacionarnim ustanovama/domovima i snažna podrška razvoju alternativnih oblika zbrinjavanja dece u porodičnim uslovima (savetovanje u porodilištima bez predrasuda o neophodnosti institucionalnog smeštaja svakog deteta rođenog sa simptomima ometenosti u razvoju, i podršku za povratak deteta u primarnu ili smeštaj u hraniteljsku porodicu)
- Podrška poboljšanju položaja dece ometene u razvoju koja se za sada, u toku procesa transformacije institucija i razvoja alternativnih oblika zbrinjavanja, nalaze u stacionarnim institucijama, kao i podrška aktivnostima udruženja i asocijacija, koje značajno doprinose poboljšanju položaja dece ometene u razvoju.
- Stimulisati učešće dece ometene u razvoju u kulturnim, sportskim i rekreativnim programima zajedno sa decom opšte populacije
- Prilagoditi infrastrukturu lokalne zajednice potrebama dece ometene u razvoju (ukloniti fizičke prepreke, prilagoditi prevoz)
- Propisati zakonsku obavezu za sve javne ustanove (sportski i kulturni objekti, zdravstvene i obrazovne ustanove, aerodromi, hoteli, banke, javni prevoz itd.) da obezbede fizički pristup i korišćenje osobama u kolicima
- Podržavati programe partnerstva nevladinih organizacija i javnog sektora koji su namenjeni deci ometenoj u razvoju.

Nosioci aktivnosti

Ministarstvo za socijalna pitanja, Ministarstvo prosvete i sporta, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo kulture i medija u saradnji sa Svetom za prava deteta, opštine, nevladine organizacije i međunarodne organizacije za zaštitu prava deteta

2. Specifični cilj: Obezbediti sveobuhvatnu i kvalitetnu zdravstvenu zaštitu i rehabilitaciju deci ometenoj u razvoju.

Aktivnosti:

- Ustanoviti sistem registrovanja i praćenja dece ometene u razvoju na nivou lokalne zajednice (lokalni registar) preko opštinskih Komisija za procenu potreba i usmeravanje dece ometene u razvoju (dosadašnje Komisije za razvrstavanje)
- Ustanoviti mehanizam centralnog prikupljanja i objedinjavanja podataka o deci ometenoj u razvoju (centralni registar) u svrhu planiranja programa na nacionalnom i regionalnom nivou i praćenja njihovog izvršavanja
- Proširiti mrežu Razvojnih savetovaništa na teritoriju cele Republike
- Poboljšati pristup dece ometene u razvoju specijalizovanim službama zdravstvene zaštite i rehabilitacije
- Obezbediti dostupnost lekova i pomagala deci ometenoj u razvoju (besplatno)

- Edukacija radnika u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (pedijatri, patronažne sestre, timovi Razvojnih savetovaništa) za prevenciju, rano otkrivanje i rane intervencije sa decom ometenom u razvoju i njihovim porodicama
- Edukacija roditelja za saradnike u procesu rehabilitacije deteta ometenog u razvoju

Nosioci aktivnosti

Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvete i sporta, Ministarstvo za socijalna pitanja, nevladine organizacije i međunarodni partneri koji se bave unapređenjem zdravlja dece

3. Specifični cilj: Obezbediti kvalitetno obrazovanje svoj deci ometenoj u razvoju.

Aktivnosti

- Izrada akcionog plana implementacije reformisanog sistema obrazovanja za decu ometenu u razvoju
- Definisane zakonskog okvira za postepeno uvođenje inkluzivnog obrazovanja dece ometene u razvoju, prilagođenog socijalno-kulturnom i obrazovanom kontekstu u našoj zemlji
- Izrada programskih podzakonskih akata (posebne osnove školskog programa) za rad sa decom ometenom u razvoju
- Usvajanje nove Uredbe o radu *Komisije za procenu potreba i usmeravanje dece ometene u razvoju* koja treba da zameni dosadašnju *Komisiju za razvrstavanje dece ometene u razvoju*
- Izrada novog sistema budžetskog finansiranja obrazovanja dece ometene u razvoju koji će podržavati novi sistem obrazovanja te dece
- Obrazovanja kadrova za rad sa decom ometenom u razvoju po inkluzivnom principu (polu-inkluzivno, inkluzivno i specijalno obrazovanje) kako na predškolskom tako i osnovno i srednje školskom nivou
- Pripreme javnosti, škola, roditelja i dece za postepeno uvođenje inkluzivnog obrazovanja dece ometene u razvoju
- Otpočinjanje pilot programa i eksperimentalnih odeljenja i grupa na inkluzivnom principu i praćenje njihovih efekata

Nosioci aktivnosti

Ministarstvo prosvete i sporta, nevladine organizacije i međunarodni partneri za unapređenje obrazovanja dece

4. Specifični cilj: Definisati nacionalnu politiku i zakonski okvir za zaštitu prava dece ometene u razvoju u skladu sa principima Konvencije o pravima deteta, Svet po

meri deteta, Standardna pravilma UN za izjednačavanje mogućnosti koje se pružaju osobama sa invaliditetom i drugim relevantnih međunarodnim dokumentima.

Aktivnosti

- Zalagati se za izradu i usvajanje od strane Vlade sveobuhvatne Nacionalne politike za zaštitu prava osoba ometenih u razvoju, uključujući decu, odnosno okvir u kome će se dalje razrađivati programi, razvijati službe, donositi zakonska regulativa i druge mere
- Podržati uspostavljanje multiresorskog tela koje će raditi na izradi i pratiti realizaciju Nacionalne politike za zaštitu prava osoba ometenih u razvoju
- Podržati izradu i usvajanje novih zakonskih rešenja u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, u sistemu penzijskog i invalidskog osiguranja, u sistemu društvene brige o deci i drugim relevantnim oblastima, koja će počivati na načelima poštovanja dostojanstva, nediskriminacije, prava na kompenzaciju i prava na učešće u odlučivanju osoba ometenih u razvoju, uključujući decu

Vremenski okvir

Očekuje se da će do kraja 2007. godine zakonski okvir za zaštitu prava dece ometene u razvoju biti usklađen sa međunarodnim standardima, prvenstveno sa Konvencijom o pravima deteta

Nosilac aktivnosti

Vlada Republike Srbije

Indikatori

- Broj registrovane dece ometene u razvoju (po uzrastu, polu, vrsti i težini ometenosti, primenjenim merama socijalne zaštite)
- Broj, geografska raspoređenost i kvalitet službi za prevenciju, rano otkrivanje i ranu rehabilitaciju dece ometene u razvoju (Razvojna savetovališta, sada 34)
- Broj specijalizovanih programa rehabilitacije dece ometene u razvoju u lokalnim zajednicama (naročito za telesno invalidnu decu, decu sa oštećenjima čula, decu sa težim emocionalnim poremećajima i poremećajima u socijalnom ponašanju).
- Broj dece ometene u razvoju iz stacionarnih ustanova/domova za decu koja su zbrinuta u otvorenoj sredini (u porodičnom okruženju ili u malim «domovima – porodicama» u lokalnoj zajednici) u odnosu na ukupan broj dece ometene u razvoju u stacionarnim ustanovama
- Broj dece u stacionarnim specijalnim ustanovama
- Broj porodica sa detetom ometenim u razvoju koje su korisnici posebnih programa podrške za brigu o detetu u porodičnom okruženju (kućne posete, dnevni boravci i slično)

- Broj pilot programa i eksperimentalnih odeljenja i grupa koje rade na principu inkluzivnog obrazovanja dece ometene u razvoju
- Broj dece sa smetnjama u razvoju predškolskog uzrasta koja su uključena u programe rane rehabilitacije
- Broj dece ometene u razvoju koja su obuhvaćena obrazovanjem (inkluzivnim, polu-inkluzivnim i specijalnim)
- Broj dece ometene u razvoju koja nastavlja školovanje posle završetka osnovnog obrazovanja
- Broj dece ometene u razvoju koja su korisnici socijalne zaštite
- Broj dece ometene u razvoju koja su korisnici prava iz okvira Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom: prava na dečiji dodatak pod povoljnijim uslovima, prava na naknadu zarade za vreme odsustva sa rada radi posebne nege deteta, naknade troškova boravka u predškolskoj ustanovi

II 5. Zaštita prava dece bez roditeljskog staranja

“Da imam kuću i mamu.”
dete, 6 godina

Trenutno stanje

- Broj dece bez roditeljskog staranja koja su aktuelno u sistemu socijalne zaštite kreće se oko 7.500. Manje od polovine tog broja su deca pod starateljstvom nekog od srodnika, oko 2.000 dece je u hraniteljskim porodicama a oko 2.500 u domovima za decu
- Postojeće stanje karakteriše značajnu primenu institucionalnih oblika zaštite tj. veliki broj dece bez roditeljskog staranja smeštene u domove za decu naspram primene oblika zaštite koji podrazumevaju odrastanje u porodičnom (koroditeljskom) okruženju
- Veliki je broj dece niskog kalendarskog uzrasta u institucionalnim (hospitalnim) uslovima izrazito nepovoljnim i nepodsticajnim za rane razvojne periode dece
- Prisutna je neobučenost kadrova i izostanak stalnih treninga osoblja kao i generalno preovlađujući profesionalni stav neosetljiv za individualne potrebe i za prava svakog deteta
- Vidno je opadanje broja hraniteljskih porodica i dece na porodičnom smeštaju, kao i blago ali konstantno opadanje broja usvojene dece – godišnje se realizuje usvojenje samo za oko 200 dece
- Procedure primene mera i oblika porodično pravne i socijalne zaštite dece bez roditeljskog staranja ne prate prioritarno prava dece

Strateški cilj

Unapređenje zaštite dece bez roditeljskog staranja - reforma sistema zaštite dece bez roditeljskog staranja i stvaranje uslova za pružanje kvalitetnih, efikasnih i ekonomičnih usluga, usmerenih na organizovanje zaštite svakog deteta bez roditeljskog staranja u njegovom najboljem interesu i prevenciju rizika odsustva roditeljskog staranja u porodicama koje zbog nepostojanja modela odgovornog roditeljstva postaju generator transgeneracijskog prenosa odsustva roditeljske i porodične brige o deci.

1. Specifični cilj: Deinstitutionalizacija zaštite dece i postepena predominacija primene oblika zaštite koji podrazumevaju život dece u porodičnom okruženju.

Aktivnosti

- promocija prava na život u prirodnom okruženju kao osnovni okvir zaštite dece i razvoj servisa i usluga po modelu integralne socijalne zaštite na lokalnom nivou,
- unapređenje i širenje porodičnog smeštaja - hraniteljstva dece bez roditeljskog staranja,
- unapređenje usvojenja kao oblika zaštite dece bez roditeljskog staranja,
- definisanje opštih standarda zaštite dece i standarda usluga,
- definisanje standarda procedure i organizacije rada u postupcima zaštite dece bez roditeljskog staranja u svim institucijama sistema,
- podrška stacionarnim institucijama socijalne zaštite da unutar svojih aktivnosti razviju otvorene oblike zaštite i postignu postepenu predominaciju nestacionarnih usluga usmerenih na podršku prirodnim porodicama i koroditeljima za brigu o deci u porodičnim uslovima,
- usmeravanje institucionalne zaštite ka konceptu privremenosti stacionarnog zbrinjavanja dece, očuvanju i razvoju veza sa prirodnom porodicom dece, sprečavanju svih oblika socijalne isključenosti,
- razvoj mreže hraniteljskih porodica i prevalentan obuhvat ukupnog broja dece bez roditeljskog staranja smeštajem u hraniteljske porodice
- razvoj alternativnih oblika podrške porodicama i deci koji podrazumevaju život u porodici u prirodnom okruženju u okviru državnog sistema socijalne zaštite i u partnerstvu sa nevladinim sektorom,
- smanjenje kapaciteta za stacionarni smeštaj dece bez roditeljskog staranja i transformacija ustanova socijalne zaštite za smeštaj dece ka ustanovama sa razvijenim servisima za podršku porodicama u riziku neadekvatnog ili otežanog staranja o deci, na lokalnom nivou
- reforma zakonodavnog okvira usklađena sa postavljenim ciljevima unapređenja zaštite dece bez roditeljskog staranja
- razvoj saradnje institucija državnog sistema i nevladinog sektora

Nosioci aktivnosti

Ministarstvo za socijalna pitanja, nevladine organizacije i međunarodne agencije

Vremenski okvir

Postizanje strateškog cilja i svih očekivanih efekata - 2015. godina.
Realizacija predviđenih aktivnosti – 2005. godina.

Finasiranje

- Budžet Republike
- Donatorska sredstva

Indikatori

- Broj hraniteljskih porodica
- Broj dece bez roditeljskog staranja
- Broj dece bez roditeljskog staranja smeštene u hraniteljske porodice
- Broj dece bez roditeljskog staranja koja su usvojena
- Broj dece bez roditeljskog staranja smeštene u institucije
- Broj ustanova sa razvijenim servisima za podršku porodicama u riziku neadekvatnog ili otežanog staranja o deci
- Uspostavljeni standardi stručnog rada i procedura zaštite usaglašeni sa pravima dece

II 6. Zaštita dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja

"Da me ne grde i psuju."
dete, 8 godina

Trenutno stanje

- Hronične nepovoljne okolnosti vezane za rat u bivšoj Jugoslaviji, izolovanost, sankcije i dr. izrazito su nepovoljno delovale na sposobnost porodica i društva u celini da obezbede deci zaštitu od raznih vidova nasilja i zloupotrebe. Učestalost zloupotrebe i zapostavljanja dece znatno je porasla tokom rata i u posleratnom periodu.

- Kategorije posebno ugrožene dece su: deca iz porodica sa poremećenim odnosima, deca bez roditeljskog staranja i brige, deca smeštena u ustanove, deca ometena u razvoju, deca u sukobu sa zakonom, deca žrtve rata, izbeglice i raseljena deca i deca pripadnici manjinskih grupa (naročito romska deca).
- Broj zlostavljane i zanemarene dece evidentirane u centrima za socijalni rad naglo raste (u 2001.god.- 265, u 2002.god.- 973) ali to je još uvek samo “vrh ledenog brega”.
- Senzibilnost opšte populacije za prava deteta je niska a stručnjaci nemaju dovoljno specifičnih znanja i veština za procenu i tretman zlostavljane i zanemarene dece i njihovih porodica.
- Nedovoljna je “vidljivost” zlostavljane/zanemarene dece u sistemu brige o deci a saradnja u procesu zaštite dece između institucija, službi i stručnjaka je nedovoljna i nekoordinisana.
- Efikasnost pravosudnog sistema u zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja je nedovoljna.

Strateški cilj

Uspostaviti sveobuhvatni sistem za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja koji će obezbeđivati zaštitu dece u skladu sa načelima Konvencije o pravima deteta i poštovati princip najboljeg interesa deteta kao prevashodni.

1. Specifični cilj: Ojačati svest i znanja stručnjaka, laika ali i same dece, o pitanjima koja se odnose na prava dece na zaštitu od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja.

Aktivnosti

- Informisanje i senzibilizacija javnosti:
 - Sistematski i kontinuirano senzibilisati građane, uključujući i decu (putem medija, tribina, publikacija, kampanja protiv nasilja nad ženama i decom, brošura o nenasilnim metodama vaspitavanja dece i slično) za prava deteta na zaštitu od zlostavljanja i zanemarivanja.
 - Informisati građane kako da prepoznaju zlostavljano i zanemareno dete i kome da se obrate za pomoć.
 - Obučavati decu veštinama samozaštite.
 - Podržavati medije da o zlostavljanju i zanemarivanju dece pišu na odgovarajući način, bez senzacionalizma, poštujući dostojanstvo deteta i porodice i vršiti konstantnu obuku novinara u tom smislu.
- Obučavanje stručnjaka koji rade sa decom znanjima i veštinama za zaštitu dece od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja:
 - Utvrditi minimum znanja i veština koje osobe koje rade sa decom treba da imaju, a koje su neophodne za prevenciju, prepoznavanje, procenu i reagovanje na zlostavljanje i zanemarivanje dece.

- Napraviti odgovarajuće programe edukacije (»obrazovne pakete«) za razne profile stručnjaka, uzimajući u obzir i delokrug njihovog rada, izvršiti akreditaciju programa i vršiti kontinuiranu edukaciju stručnjaka.

Nosioci aktivnosti

Ministarstvo za socijalna pitanja, Ministarstvo prosvete i sporta, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo pravde u saradnji sa Savetom za prava deteta .

Pored finansiranja iz budžeta relevantnih ministarstava i opštinskih budžeta, finansijsku pomoć u izvođenju ovih aktivnosti bi mogao pružiti UNICEF i druge međunarodne organizacije za zaštitu prava deteta.

Vremenski okvir

Iako se navedeni cilj može uspešno ostvariti samo ako se planirane aktivnosti izvode kontinuirano i sistematski tokom dužeg niza godina, ipak treba planirati da maksimum aktivnosti bude u naredne tri godine, a da se zatim one održavaju na nižem nivou ali kontinuirano.

2. Specifični cilj: Uspostaviti efikasnu, operativnu multiresorku mrežu za zaštitu dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja.

Aktivnosti

- Poboľšati prijavljivanje i registrovanje svih vidova zloupotrebe i zanemarivanja dece. Sve prijave o sumnji na zlostavljanje i zanemarivanje dece treba da se usmeravaju ka Centrima za socijalni rad koji treba da organizuju službu koja će vršiti brzu procenu/trijažu primljenih prijava o sumnji na zlostavljanje i zanemarivanje deteta. (2004-2010)
- Razvoj i širenje mreže multidisciplinarnih i inter-agencijskih timova za zaštitu dece u lokalnoj zajednici i primenjivati objedinjeni model ovih timova na opštinskom nivou širom Republike Srbije. (2004-2015)
- Izrada Opšteg Protokola postupanja u slučajevima sumnje na zlostavljanje i zanemarivanje dece. (2004)
- Izrada Posebnih Protokola postupanja u slučajevima sumnje na zlostavljanje i zanemarivanje dece koji će se razviti za pojedine sisteme (zdravstvo, obrazovanje itd.) i regulisaće interne postupke unutar sistema ili unutar pojedinačnih institucija, npr. unutar bolnice, doma za decu i slično. (2004)
- Usvajanje i primena Posebnog protokola za zaštitu dece koja se nalaze na tzv. alternativnom staranju (domovi za decu bez roditeljskog staranja, za decu ometenu u razvoju, za decu sa poremećajima ponašanja ili u hraniteljskom smeštaju). (2004)
- Sistematsko obučavanje za primenu Protokola zaposlenih u svim relevantnim službama, tj.obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita, policija, pravosuđe. (2005)

- Uspostavljanje specijalizovanih timova za zaštitu dece u okviru velikih zdravstvenih centara širom Republike Srbije. (2004-2010)
- Formiranje Nacionalnog centra za prevenciju i zaštitu dece od zloupotrebe i zanemarivanja. (2007)

Nosioci aktivnosti

Ministarstvo za socijalna pitanja kao nosilac posla u saradnji sa ostalim ministarstvima i Svetom za prava deteta.

3. Specifični cilj: Uskladiti zakonski okvir za zaštitu dece sa Konvencijom o pravima deteta, Svet po meri deteta i drugim međunarodnim dokumentima koji se odnose na zaštitu dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja.

Aktivnosti

- Podržati izradu i usvajanje novih zakonskih rešenja u oblasti porodično-pravne zaštite (Nacrt novog Porodičnog Zakona) i u oblasti pravosuđa za mlade (Model Zakona o pravosuđu za mlade) koji će poštovati princip najboljeg interesa deteta kao prevashodni
- Zalagati se za dalje izmene i dopune Krivičnog zakona, naročito u delu koji se odnosi na zaštitu od nasilja u porodici i zaštitu deteta od seksualne zloupotrebe
- Podržati reforme sistema nadležnih za sprovođenje zakona i za zaštitu dece (pravosuđe, policija, socijalna zaštita) koje su u toku ili se planiraju

Nosioci aktivnosti

Ministarstvo pravde kao nosilac posla u saradnji sa ostalim ministarstvima.

Vremenski okvir

Očekuje se da će do kraja 2010. godine zakonski okvir za zaštitu dece biti usklađen sa međunarodnim standardima, prvenstveno sa Konvencijom o pravima deteta, kao i da će se sprovesti u delo očekivane reforme sistema nadležnih za sprovođenje zakona i za zaštitu dece.

4. Specifični cilj: Izraditi i usvojiti od strane Vlade sveobuhvatnu Nacionalnu strategiju za zaštitu dece od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja (NSZD).

Aktivnosti

- Definirati kratkoročnu, srednjoročnu i dugoročnu politiku države u odnosu na zaštitu dece, odnosno okvir u kome će se dalje razrađivati programi, razvijati službe, donositi zakonska regulativa i druge mere.
- Uspostaviti multiresorsko telo koji će izraditi sveobuhvatnu Nacionalnu strategiju za zaštitu dece od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja (NCZD) i pratiti njegovu primenu.
- Usvojiti od strane vlade Nacionalnu strategiju za zaštitu dece od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja (NCZD).

Nosioci aktivnosti

Ministarstvo za socijalna pitanja, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvete i sporta u saradnji sa Svetom za prava deteta, nevladine organizacije.

Vremenski okvir

Izraditi i usvojiti NSZD do kraja 2004. godine.

Indikatori

- Broj zlostavljane i zanemarene dece registrovane u centrima za socijalni rad (po uzrastu, polu, tipu i težini zlostavljanja, preduzetim merama zaštite)
- Broj zlostavljane i zanemarene dece koja dobiju adekvatnu i efikasnu intervenciju od strane nadležnih službi
- Broj i profil stručnjaka koji su uključeni u obrazovne programe o prevenciji i zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja
- Broj dece obuhvaćene programima samozaštite od zlostavljanja i zanemarivanja
- Broj i teritorijalni raspored uspostavljenih multiresorskih lokalnih timova za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja
- Broj i teritorijalni raspored uspostavljenih specijalizovanih timova za zaštitu dece u okviru velikih zdravstvenih centara
- Broj ustanova/domova za decu u kojima se aktivno primenjuje Protokol o zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja.

II 7. Jačanje kapaciteta zemlje za rešavanje problema dece

"Da nas odrasli češće pitaju o problemima i uvažavaju naše predloge i rešenja."

dete, VIII razred

Trenutno stanje

- U Srbiji je nedovoljno razvijena mreža državnih-vladinih i nevladinih institucija i organizacija koja bi bila u stanju da se suoči sa svim razuđenim i složenim problemima prava deteta.
- U postojećoj redovnoj proceduri usvajanja zakona ne postoje jasno utvrđeni mehanizmi za razmatranje zakona specifično iz ugla prava deteta.
- Ne postoji specifična i sveobuhvatna baza podataka o deci.

1. Specifični cilj: Pokretanje inicijativa i predloga u oblasti zakonodavne delatnosti.

Aktivnosti

- Nastaviti praksu koju je započeo SPD da se zakonski projekti razmatraju iz ugla zaštite prava deteta i da se Vladi i Narodnoj Skupštini upućuju predlozi po dinamici po kojoj budu pripremani projekti zakona.
- Pokretati inicijative za izradu projekata zakona specifičnih za zaštitu prava deteta.
- Pokretati inicijativu ili podržavati i razmatrati inicijative drugih za izradu podzakonskih akata (pravilnika, protokola, uputstava) koji su od značaja za zaštitu prava deteta i to po dinamici kako budu usvajani odgovarajući zakoni na kojima se temelje ti podzakonski akti.
- Obnoviti inicijativu da se u predlog Zakona o narodnom zastupniku (ombudsmanu) uvede i zastupnik za prava deteta na republičkom i, po mogućstvu, na opštinskom nivou.

Nosilac aktivnosti

Nadležna ministarstva, Savet za prava deteta

2. Specifični cilj: Formiranje tela koja se bave pravima dece

Aktivnosti

- Davanje inicijative za formiranje skupštinskog odbora koji se bavi problemima dece.
- Davanje inicijative za formiranje stalnog inter-resorskog tela koje bi se bavilo problemima prava deteta.
- Inicijativa za formiranje saveta za prava deteta pri opštinama

Nosioci aktivnosti

Nadležni organi, Savet za prava deteta

3. Specifični cilj: Izgradnja baze podataka o deci

Aktivnosti

- Izgraditi, osposobiti i primenjivati Childinfo (InfoDete) sistem za prikupljanje, obradu i korišćenje informacija o ostvarivanju prava deteta.

Nosioci aktivnosti

Nadležna ministarstva, Republički zavod za statistiku, opštine, UNICEF i Savet za prava deteta kao podnosilac inicijative.

4. Specifični cilj: Obuka medija i novinara za poštovanje prava deteta

Aktivnosti

- Inicirati niz mera za obuku medija i novinara kako bi se osposobili za adekvatno izveštavanje o deci i pravima deteta. Poseban vid te obuke će biti kroz uključivanje medija i novinara u praćenje procesa ostvarivanja NPA.

Nosilac aktivnosti

Ministarstvo prosvete i sporta, Ministarstvo za socijalna pitanja, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo kulture i Savet za prava deteta kao podnosilac inicijative.

5. Specifični cilj: Jačanje kapaciteta postojećih i formiranje novih nevladinih organizacija za zaštitu prava deteta

Aktivnosti

- Davanje inicijative za jačanje kapaciteta postojećih i stvaranje novih nevladinih organizacija za zaštitu prava deteta na republičkom i lokalnom nivou, stvarati njihove asocijacije i razvijati saradnju između vladinog i nevladinog sektora u cilju unapređivanja prava deteta.

Nosilac aktivnosti

Nadležna ministarstva, Savet za prava deteta.